

Tvorbeni mocijski parnjaci u srpskom i hrvatskom jeziku: kontrastivna korpusna analiza

---

Walter, Sara

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:503523>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-02**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Filozofski fakultet

Odsjek za južnoslavenske jezike i književnosti

Diplomski studij južnoslavenskih jezika i književnosti: jezično-prevoditeljski smjer

**TVORBENI MOCIJSKI PARNJACI U SRPSKOM I HRVATSKOM JEZIKU:
KONTRASTIVNA KORPUSNA ANALIZA**

DIPLOMSKI RAD

Studentica: Sara Walter

Mentorica: dr. sc. Jelena Tušek

Zagreb, rujan 2023.

Sadržaj

1. Uvod	3
2. Mocijski parnjaci: tvorba i strukturna obilježja	4
3. Mocijski parnjaci: sociolingvistički pristup	9
3.1. Jezik i rod: mocijski parnjaci kao vid rodne jednakosti u jeziku	9
3.2. Mocijski parnjaci: zastupljenost u srpskom i hrvatskom jeziku	13
4. Poredbena korpusna analiza: mocijski parnjaci u srpskom i hrvatskom jeziku	17
4.2. Hipoteze i ciljevi istraživanja	22
4.3. Rezultati	23
4.3.1. Rezultati analize simetričnih profesijskih imenica u srpskom i hrvatskom jeziku	23
4.3.2. Rezultati analize profesijskih imenica koje označavaju zanimanja koja češće obavljaju osobe ženskoga spola	26
5. Zaključak	34
Popis literature	36

Sažetak

Rad se bavi kontrastivnom analizom formalnih i upotrebnih obilježja mocijskih parnjaka u suvremenom srpskom i hrvatskom jeziku. Mocijska tvorba je „tvorba imenica jednoga roda od imenice drugoga roda s razlikom u spolu” (*Struna*), dok mocijske parnjake čine imenice u mocijskom odnosu koje označavaju bića suprotnog spola (Barić, 1987).

Rad je organiziran u dva dijela. Prvi, teorijski dio rada posvećen je: (1) mocijskoj tvorbi i strukturnim obilježjima mocijskih parnjaka u srpskom i hrvatskom jeziku (s naglaskom na njihovim razlikama), (2) odnosu jezika i spola/roda, te (3) sociolingvističkim aspektima tvorbe i upotrebe ženskih mocijskih parnjaka u srpskom, hrvatskom i drugim europskim jezicima.

Drugi dio rada posvećen je kontrastivnoj poredbenoj korpusnoj analizi ženskih mocijskih parnjaka profesijskih naziva, koju ćemo provesti na mrežnim korpusima hrWaC i srWaC. Temeljem analize istražiti ćemo frekventnost upotrebe ženskih mocijskih parnjaka na srpskom i hrvatskom govornom području. Ovaj dio rada sastoji se od poglavlja s prikazom naših hipoteza, istraživačkih ciljeva, metodologije i analize rezultata. U završnom dijelu rada, raspravi i zaključku sumirat ćemo rezultate provedenog istraživanja.

Ključne riječi: mocija, mocijski parnjaci, generički rod, srpski jezik, hrvatski jezik

1. Uvod

U današnjem društvu pitanja rodne ravnopravnosti postaju sve važnija tema, a jezik kao ključni alat ljudske komunikacije igra važnu ulogu u tom kontekstu. Jedan od aspekata jezične rodne ravnopravnosti odnosi se i na mocijske parnjake, koji predstavljaju zanimljiv jezični fenomen u kojem se reflektira povezanost jezika i roda. Mocijskih je parnjaka najviše među profesijskim imenicama, stoga je posebna pažnja u ovome radu posvećena upravo njima.

Prvi, teorijski dio rada fokusira se na analizu tvorbenih karakteristika mocijskih parnjaka. Prvenstveno, istražujemo kako se ti parnjaci tvore u jeziku i kakva su njihova strukturna obilježja. Osim toga, posebnu pažnju posvećujemo rodnom aspektu ovog fenomena, istražujući kako mocijski parnjaci doprinose ili reflektiraju rodnu jednakost u srpskom i hrvatskom jeziku. Naredno poglavlje donosi sociolingvistički pristup analizi mocijskih parnjaka. Fokusiramo se na ulogu jezika u izražavanju rodnih identiteta i odnosa te razmatramo kako mocijski parnjaci mogu biti instrument rodne (ne)jednakosti u jeziku. Postavlja se pitanje nedostatka ženskih oblika za određena zanimanja te analizira zastupljenost mocijskih parnjaka u srpskom i hrvatskom jeziku. Osim jezičnih ograničenja, postoje i izvanjezične prepreke koje utječu na stvaranje ženskih oblika za određene profesijske imenice, a povijesni, sociološki i biološki faktori igraju važnu ulogu u ovom procesu.

Drugi dio rada posvećen je kontrastivnoj poredbenoj korpusnoj analizi muških i ženskih parnjaka profesijskih naziva, koju ćemo provesti na mrežnim korpusima srWaC i hrWaC. Temeljem analize istražiti ćemo frekventnost upotrebe ženskih mocijskih parnjaka na srpskom i hrvatskom govornom području. Potom ćemo pružiti detaljnu raspravu o našim nalazima, istražujući implikacije ovih rezultata na razumijevanje mocijskih parnjaka u srpskom i hrvatskom jeziku, kao i njihovu sociolingvističku važnost. Na kraju ćemo donijeti zaključke i sažeti ključne spoznaje istraživanja, ističući njihov doprinos u razumijevanju jezičnih fenomena i rodne dinamike u jeziku.

2. Mocijski parnjaci: tvorba i strukturna obilježja

Mocija predstavlja tvorbeni način u jeziku kojom se označava razlika u spolu (Ćoriću, 1982: 6, prema Mihaljević 2010: 2). Kada jezik treba stvoriti nazive za ženski rod koji su paralelni imenicama muškog roda, koristi se poseban skup morfoloških elemenata poznatih kao formatori. Formatori su specifični afiksi ili prefiksi koji se dodaju osnovama muškog roda kako bi se oblikovale riječi koje označavaju ženski rod. Ti formativni elementi imaju gramatičku i semantičku funkciju koja mijenja osnovno značenje riječi kako bi se postigla rodna razlika. Kao ilustraciju formatora možemo uzeti sufiks poput *-ica* (*profesor – ica*), koji se često koristi za tvorbu ženskih imenica iz muških imenica. Uporaba formatora omogućuje jeziku precizno označavanje ženskog spola, dok zadržava povezanost s odgovarajućim imenicama muškog roda.

Pojam mocije, kako ga definira Barić (1987: 9), obuhvaća promjenu roda i spola u jeziku. Kada se samo rod mijenja, to se naziva pridjevskom mocijskom tvorbom. U takvim slučajevima pridjevi dobivaju različite oznake roda, kao što su *dobar-ø*, *dobr-a*, *dobr-o*. Međutim, kada se uz promjenu roda izražava i promjena spola, govorimo o imeničkoj mocijskoj tvorbi, poznatoj kao moviranje. Moviranjem se, dakle, od imenice jednog roda tvori imenica suprotnog roda. Primjerice, imenica *profesor* u muškom rodu, koja ujedno označava osobu muškoga spola, moviranjem može tvoriti imenicu *profesorica* u ženskome rodu, koja ujedno u izvanjezičnom smislu označava osobu ženskoga spola.

Prema Siliću i Pranjkoviću (2005: 240), izraz *mocija* označava povezanost imenica različitih rodova s razlikom u spolu. Definira se kao glavna gramatička karakteristika, odnosno trorodnost koja omogućava promjenu po rodovima i smatra se osobinom koja je karakteristična za pridjeve. Preciznije, trorodnost označava da određene riječi, kao što su pridjevi, mogu mijenjati svoj oblik kako bi se uklopili u tri različita gramatička roda: muški, ženski i srednji. To znači da te riječi imaju različite oblike ovisno o rodnom kontekstu u kojem se koriste. Na primjer, u hrvatskom jeziku pridjev *plav* pripada muškom rodu, *plava* ženskom rodu, a *plavo* srednjem rodu. Tu vidimo

primjer mocije u pridjevima, gdje isto značenje (*plav*) dobiva različite oblike kako bi se označila pripadnost različitim rodovima (Silić i Pranjković 2005: 197). S obzirom na to da srpski jezik također ima strogo ugrađenu kategoriju gramatičkog roda u određenim vrstama riječi (imenice, zamjenice, pridevi, neki brojevi, neki oblici glagola), nemoguće je koristiti bilo koju imenicu bez označavanja njenog gramatičkog roda (muški, ženski ili srednji). Dok se prirodni rod odnosi na biološki spol organizama i ljudi, gramatički se rod odnosi na jezičnu kategoriju koja označava riječi u jeziku prema gramatičkim pravilima, bez obzira na biološki spol. Kada govorimo o neutralnom rodu ili bezrodnim imenicama, imenicama kojima nije konkretiziran spol osobe, koristimo izraz *generički muški rod* (Savić, 2009: 10).

U istom smislu izraz mocija koristi se i u Markovićevom radu (2013: 302), gdje se mocija definira kao prirodno svojstvo pridjeva u jezicima koji imaju gramatički rod. To svojstvo omogućuje pridjevima da se prilagode različitim gramatičkim rodovima u jeziku, što znači da pridjevi imaju onoliko oblika koliko ima gramatičkih rodova u tom jeziku.

Hrvatski jezični portal (dalje HJP) mociju definira kao „gramatički mehanizam jezika kojim riječ mijenja rod (spol) promjenom ili tvorbom za razliku od iste svrhe koja se postiže različitim riječima“. Na primjer, promjenom roda riječ *radnik* (m) postaje *radnica* (ž), dok se u drugim slučajevima može koristiti različita riječ, kao što su *pijevac* za mušku osobu i *kokoš* za žensku osobu. O tome govore i Silić i Pranjković (2005), prema kojima pojam *mocija* označava povezanost između imenica različitih rodova s naglaskom na razlici u spolu, pri čemu ta veza ne mora nužno biti povezana s tvorbenim postupkom. Mocija se može izraziti i kroz supletivne oblike, što znači da se koriste dvije različite osnove za označavanje muškog spola i ženskog spola. Na primjer, imamo parnjake kao što su *brat* i *sestra*, *otac* i *majka* itd. (usp. Silić i Pranjković 2005: 173).

Nadalje, riječ *mocija*, prema HJP-u, dolazi od latinske riječi *motio*, koja je povezana s glagolom *movēre*, što znači *pokrenuti*. Taj izvorni latinski korijen upućuje na ideju pokretanja ili mijenjanja, što odražava prirodu promjene roda u jeziku.

Iz navedenog može se primijetiti da se pojam *mocija* različito definira, a u kontekstu ovoga rada nama je zanimljiva uporaba naziva *mocija* kada se ona odnosi samo na tvorbu. Naime, mocijska tvorba proces je stvaranja imenica jednoga roda od imenica drugoga roda, a primjenjuje se

uglavnom u kategoriji imenica koje označavaju osobe i životinje. U kroatističkoj se literaturi češće koristi izvedenica riječi *mocija* u sintagmi *mocijska* tvorba, a primjenjuje se za imenice koje imaju i referencijalni i leksički rod.

Leksički rod, prema Pišković (2011: 79), odnosi se na postojanje posebnih leksičkih jedinica za svaki spol, što znači da je leksički rod povezan s izvanjezičnim odrednicama muško i žensko kodiranim u leksičko značenje imenica. Referencijalni rod, kako navodi Pišković (2011), odnosi se na identifikaciju referenta kao muškog, ženskog ili rodno neodređenog/srednjeg na temelju gramatičkog roda imenice. Na primjer, imenica *mačka* u hrvatskom jeziku pripada ženskom gramatičkom rodu, ima leksičku odrednicu koja ukazuje na ženski spol i označava referenta kao žensku osobu ili životinju ženskog spola.

Kada se govori o *mocijskoj* tvorbi, bitno je napomenuti da se u hrvatskom jeziku muški rod rijetko tvori od ženskoga roda unutar *mocijske* tvorbe. *Mocijska* tvorba usmjerena je na stvaranje ženskih imenica iz muških imenica kako bi se označile ženske osobe povezane s određenim zanimanjima ili ulogama. Primjerice, *zubar – zubarica, portir – portirka, rob – robinja/ropkinja* (Barić i dr. 2005: 310). Ipak, postoje i primjeri obrnutih slučajeva. Na primjer, možemo promatrati značenje i širu upotrebu imenica te utvrditi da je imenica muškog roda izvedena iz imenice ženskog roda, kao što je slučaj s *tetka*, što znači *očeva ili majčina sestra*, dok je *tetak* izveden iz *tetkin muž* (Barić 1995: 124).

Mocijska se tvorba odnosi na stvaranje imenica ženskog roda iz imenica muškog roda, kao i na stvaranje imenica koje označavaju ženska bića, zanimanja, osobine ili svojstva, pristaše filozofskih smjerova, vjera ili pripadnika društvenih i vjerskih udruženja (Babić 1991: 270, prema Mihaljević 2010: 2).

Vrijedi spomenuti da je u interdisciplinarnome znanstvenom polju rodni studija uvedena terminološka razlika između pojmova *spol* i *rod*, koja ima značajne teorijske i metodološke implikacije i u istraživanjima jezika. Pojam *spol* odnosi se na biološku, unaprijed određenu razliku između muškarca i žene koja se odnosi na činjenicu da je netko rođen kao muško ili žensko. S druge strane, pojam *rod* odnosi se na sociološku kategoriju i ukazuje na činjenicu da, bez obzira na to jesmo li rođeni kao muško ili žensko, u našim kulturama i društvima odrastamo prema društvenim obrascima koji su podložni promjenama (Savić, 2009: 7).

Mocijski tvorba, dakle, označava tvorbu imenica jednoga roda od imenice drugoga roda s razlikom u spolu. Među takvim imenicama postoji mocijski odnos, u kojemu su imenice jedna drugoj parnjak i čine mocijski par. Te su imenice nastale iz istoga korijena i često se nazivaju parne imenice. U većini slučajeva mocijski parnjaci prisutni su među imenicama koje se odnose na zvanja i zanimanja, a imaju isto tvorbeno značenje i razlikuju se samo po rodu. Mocijski parnjaci dio su skupine imenica koje označavaju osobe, uključujući one koje obavljaju radnju, podnose radnju, imaju određene osobine, slijede učenja, pokrete, redove i pravce te su pripadnici naroda ili stanovnici mjesta ili područja.

Prema Siliću i Pranjkoviću (2005: 171), u procesu mocijske tvorbe stvaraju se imenice koje mogu označavati pet različitih kategorija:

1. Prva se kategorija odnosi na **osobe koje obavljaju određenu radnju**, uglavnom se odnoseći na imenice koje označavaju zanimanja. Na primjer, riječ *učiteljica* označava žensku osobu koja obavlja posao učitelja, dok imenica *učitelj* označava mušku osobu koja obavlja isti posao.
2. Druga kategorija odnosi se na **osobu na kojoj se radnja izvršava**. Na primjer, riječ *pacijentica* označava žensku osobu koju se liječi, dok je *pacijent* muška osoba koju se liječi.
3. Treća kategorija odnosi se na imenice kojima se označava istaknuta **osobina osobe**. Primjerice, riječ *marljivac* označava mušku, a riječ *marljivica* žensku osobu koja se odlikuje radišnošću, odnosno onu koja je vrijedna.
4. Četvrta kategorija odnosi se na **pristaše, pripadnike ili sljedbenike određenoga učenja, pokreta, reda ili pravca**. Na primjer, riječ *feministica* odnosi se na osobu koja podržava feminističke ideje, teži rodnoj ravnopravnosti i bori se za prava žena. *Feminist* je muška osoba koja zagovara ista načela.
5. Peta i posljednja kategorija odnosi se na **pripadnike određenoga naroda, stanovnike određenoga područja ili mjesta**. Na primjer, riječ *Hrvatica* označava žensku osobu koja pripada hrvatskome narodu, dok je *Hrvat* muška osoba istoga naroda.

Barić (1987: 10) ističe da postoje dvije skupine mocijskih parnjaka – leksički i tvorbeni. Leksički mocijski parnjaci su netvorbeni i sastoje se od imenica suprotnih spolova, poput *pijetla* i *kokoši* ili *konja* i *kobile*. Drugu skupinu čine tvorbeni mocijski parnjaci, koji se dijele na muške i ženske mocijske parnjake. Tvorbeni mocijski parnjaci nastaju mocijskom tvorbom i mogu biti u pravoj vezi s imenicom suprotnoga spola, kao što su *car* – *carica*, *majstor* – *majstorica* i sl. Međutim, ako tvorbeni mocijski parnjak nije izveden od svoga muškog parnjaka, ali tvori mocijski par s imenicom suprotnoga spola, onda se radi o nepravim tvorbenim ili semantičkim mocijskim parnjacima. Takve mocijske imenice najčešće se tvore od imenica za muške osobe, ali se mogu tvoriti i od drugih vrsta riječi, a takve su riječi samo mocijske imenice, a ne izvedenice (Barić, 1987: 10).

Barić (1988: 43) navodi da imenica koja označava mušku osobu uvijek ima mocijski parnjak u imenici koja označava žensku osobu, ali ta muška imenica ne mora uvijek biti osnovna riječ u tvorbi. Primjerice, riječ *student* označava mušku osobu, a njen mocijski parnjak je *studentica*, koja označava žensku osobu. U ovom slučaju *student* je osnovna riječ u tvorbi mocijskog parnjaka i riječ je o pravim mocijskim parnjacima. No, situacija može biti i ponešto drugačija. Primjerice, imenica *otac* ima mocijskoga parnjaka u imenici *majka*, no u ovom slučaju imenica *majka*, koja označava ženski rod, nije izvedena iz muškoga oblika.

U srpskome i hrvatskome jeziku mocijski parnjaci obično se tvore korištenjem sufiksa (Ćorić, 2008). Strukturna obilježja mocijskih parnjaka povezana su s gramatičkom kategorijom roda i uključuju različite oblike gramatičkih imenica, zavisno od spola, ali i njihovih oblika u jednini i množini, te imenice koje označavaju životinje, stvari i apstraktne pojmove. Također, u nekim slučajevima, mocijski parnjaci uključuju i pridjeve i zamjenice koji se također mijenjaju ovisno o rodu. Uz to, važno je naglasiti da postoje nepravilni mocijski parnjaci, tj. riječi koje ne prate uobičajenu tvorbu. Ti parnjaci često ne slijede pravilnosti koje su uobičajene u tvorbi mocijskih parnjaka. Takav je primjer s imenicama *ujak* i *ujna*.

U hrvatskom jeziku različiti načini tvorbe imenica uključuju sufiksalsnu, prefiksalsnu, prefiksalsno-sufiksalsnu, čisto slaganje i složeno-sufiksalsnu tvorbu, a svi su plodni prema Barić i dr. (2005: 305). U srpskom jeziku riječi se mogu graditi na nekoliko načina: izvođenjem (pr. *zid* + *ić* = *zidić*),

slaganjem (pr. *dan + gubiti = dangubiti, ruk + o + pis = rukopis*), kombiniranom tvorbom (pr. *do + vrat + ak = dovratak*) i tvorbom pretvaranja jedne riječi u drugu (pr. *dobar -> Dobrica*) (Ćorić, 2008).

3. Mocijski parnjaci: sociolingvistički pristup

U narednim potpoglavljima najprije se obrađuje veza između jezika i roda s naglaskom na mocijske parnjake koje se nerijetko smatra primjerom rodne nejednakosti u jeziku. Tomu je tako zato što postoji problem nedostatka ženskih oblika za određene imenice, najčešće kod onih koje označuju pojedina zanimanja. Također, u ovome se dijelu rada analizira i zastupljenost mocijskih parnjaka, odnosno načina imenovanja nositelja određenih zanimanja ili titula, u srpskome i hrvatskome jeziku. Raspravlja se i o nenavođenju mocijskih parnjaka u rječnicima i naglašava važnost uključivanja ženskih mocijskih parnjaka kao samostalnih natuknica.

3.1. Jezik i rod: mocijski parnjaci kao vid rodne jednakosti u jeziku

U skladu s Deklaracijom o ljudskim pravima iz 1948. godine, društvo bi trebalo težiti iskorjenjivanju svih oblika diskriminacije, bilo da se radi o rasnoj, etničkoj, spolnoj, starosnoj, rodnoj ili seksualnoj pripadnosti. Jedno od područja koje se bavi primjenom tih načela je i jezik koji ima važnu ulogu u signaliziranju društvene predanosti u borbi protiv diskriminacije (Breglec, 2015: 206). S vremenom je područje jezika razvilo posebnu disciplinu koja se fokusira na jezična ljudska prava i rodno osjetljiv jezik koji možemo definirati kao „težnju da jezik pomogne u ostvarivanju ljudskih prava i doprinese jednakoj vidljivosti žena i muškaraca u društvu“ (isto, 2015: 206).

Poseban interes te discipline usmjeren je prema mocijskoj tvorbi, i to zato što se jezičnim seksizmima, odnosno namjernim ili nenamjernim isključivanjem jednoga roda iz jezičnoga izraza, proglašavaju neparne imenice, dakle one koje nemaju svoga mocijskog parnjaka. U tom kontekstu

iznimna je pozornost posvećena *profesijskim imenicama*. Naime, profesijske imenice u jeziku detektiraju prisutnost diskriminacije i rodne nejednakosti, i to zato što se često događa da su imenice muškoga roda dominantne u leksikografskoj praksi, kao i to da ponekad, recimo u primjerima *stolar*, *vatrogasac*, *ribar* i *tokar*, nedostaju adekvatni ženski parnjaci za te imenice (isto, 2015: 210).

Ovdje valja pojasniti razliku između pojmova *profesija* i *zanimanje*. Profesija je zanimanje koje obično zahtijeva dugotrajno školovanje i specifično visoko obrazovanje. Ona se odlikuje time što osoba koja je u toj profesiji stekla određeno znanje i stručnost te obično ima monopol nad kompleksnim područjem znanja i vještina. Preciznije, profesije se ističu po visokoj razini razvijenosti aspekata profesionalnog znanja, profesionalnog stvaralaštva i inovativnosti u usporedbi sa zanimanjima (Ledić i dr., 2013: 26). Zanimanja, kao i profesije, također obuhvaćaju te odrednice, međutim „razliku između zanimanja i profesije treba tražiti u razini razvijenosti (izraženosti) pojedinih odrednica. Ta je razvijenost znatno viša u profesija“ (Ledić i dr., 2013:26). Zato ćemo, kako bismo obuhvatili širok spektar poslova koje ljudi obavljaju, u nastavku rada koristiti termin *zanimanje* koji razumijemo kao svaki posao koji osoba obavlja, a za koji dobiva novčanu kompenzaciju.

Imenice muškoga roda često su ishodišne riječi u tvorbi mocijskih parnjaka, dok su ženski oblici nastali tvorbom iz ishodišnih muških oblika. S druge pak strane, postoje neke imenice muškoga roda koje nemaju svoje ženske parnjake, primjerice *stolar*, što, kako je spomenuto, navodno ukazuje na rodnu neravnotežu i nedostatak jednakosti u jeziku. Ipak, to je prejednostavno poimanje sustava kompleksnoga kao što je jezik. Naime, kako ističe Lewis u radu *Parnjaci kojima nema para* (2014: 8), niz je jezičnih i izvanjezičnih ograničenja koja otežavaju tvorbu ženskih mocijskih parnjaka, što nema nikakve poveznice s jezičnom diskriminacijom.

Na primjer, ženski mocijski parnjaci ne mogu se izvesti iz muških imenica koje završavaju na *-džija*, *-čija*, *-lija* (npr. *dužandžija*, *kazandžija*, *mehandžija*, *prstendžija* i dr.), kao ni iz imenica koje završavaju na *-ič*, npr. *vodič*, *gonič*, *branič* i dr. (Barić i dr. 1999: 241). Barić (1987: 13) piše da je moguće umjesto takvih izvedenica koristiti imenice na *-lac* ili *-telj*, kao što su *vodilac*, *gonilac*, *brnilac*, od kojih se zatim mogu tvoriti ženski mocijski parnjaci *vodilica*, *gonilica*, *brniteljica*.

No, Lewis (2014: 10) upozorava da normativna preporuka zamjene sufiksa *-lac* s *-telj* ne vrijedi kod određenih imenica na *-lac*. Kao primjer uzeo je riječ *spasilac*, koja ima drugačije značenje od riječi *spasitelj*. *Spasilac* se odnosi na osobu koja spašava ili izbavlja, dok *spasitelj* označava osobu koja spašava ili oslobađa druge ljude iz opasnosti ili, recimo, u prenesenom značenju odnosi se na osobu koja je nekome pomogla u teškoj situaciji. Stoga, za osobu koja radi u službi spašavanja nije prikladno koristiti riječ *spasitelj*, iako bi se mogla napraviti razlika upotrebom maloga početnog slova (*spasitelj*). To rezultira mocijskim parnjacima *spasilac* i *spasiteljica*, iako su tvoreni s različitim sufiksima. U tim slučajevima dolazi do asimetrije u tvorbi (Lewis 2014: 10).

Dodatno, u procesu stvaranja ženskih oblika profesijskih imenica ponekad se susrećemo s poteškoćama u upotrebi ženskih izvedenica zbog njihove postojeće uporabe s drugim značenjem, kako su istaknuli Barić i dr. (1999: 234). Primjerice, riječ *bilježnik* ima ženski oblik *bilježnica*, koji označava „svezak za bilježenje ili teku“ (Babić, 2002: 193). Ipak, taj se problem može riješiti navođenjem konteksta ili dodavanjem naglaska. Također, ponekad se ne tvori ženski oblik zanimanja zbog nedostatka znanja o tome kako pravilno oblikovati ženski oblik na temelju postojećega muškog oblika, kako navodi Barić (1987: 14). Na primjer, treba odlučiti između oblika *pedagoginja* ili *pedagogica*, *psihologinja* ili *psihologica* za ženski oblik riječi *pedagog* i *psiholog*.

S druge strane, osim jezičnih ograničenja, postoje i izvanjezične prepreke koje otežavaju stvaranje ženskih oblika profesijskih imenica. Babić (2006: 86) ističe sociološka, povijesno-sociološka i biološka ograničenja koja igraju ulogu u ovom procesu. Primjerice, neka zanimanja su u prošlosti tradicionalno obavljali samo muškarci, što je rezultiralo nedostatkom ženskih oblika za iste. Primjer takvih zanimanja su *orač*, *krovopokrivač*, *rudar*, *strojovođa* i dr.

Dodatno, biološka ograničenja koja proizlaze iz razlika u spolu uzrok su pojave imenica koje se isključivo odnose na muški rod, poznatih kao *masculina tantum* (lat. *tantum*: samo). Primjer takve imenice je, kako navodi Pišković (2011: 166), *eunuh*, koja se obično odnosi na osobe muškoga spola kastrirane radi vršenja neke specifične dužnosti u društvu. Ipak, vrijedi istaknuti da u tom kontekstu možemo spomenuti i imenice kao što su *dadilja*, *rodilja*, *primalja*, *trudnica* i sl., koje također nemaju svoj mocijski parnjak, a sve redom kroz povijest označavaju osobe ženskoga spola. Takve imenice, kako navodi Pišković (2011: 166), zovu se *feminina tantum*. U tim se slučajevima,

kako bi se preciziralo da se pojedinim zanimanjem bavi muškarac, ispred imenica dodaje pridjev *muški*, npr. *muška dadilja* ili *muška hostesa* (Lewis, 2014: 9).

Značajni su i povijesno-sociološki faktori koji su, primjerice, doveli do pojave imenice *husar*, koja se odnosi na „konjanika u teškoj konjici u hrvatskoj i ugarskoj vojsci“. Međutim, nema odgovarajuće riječi za žensku verziju ovog naziva jer ovo zvanje više ne postoji. Stoga, kao što navodi Babić (2006: 86), u suvremenom jeziku ni nema izgleda da će se, osim u stilističke svrhe, stvoriti odgovarajuća ženska inačica, poput *husarica* ili *husarka*. Lewis (2014: 8) dodatno navodi i neka zanimanja koja su povezana s različitim vjerskim i crkvenim zajednicama koja su tradicionalno rezervirana samo za muškarce, poput *arhiepiskopa*, *biskupa*, *svećenika* itd. Međutim, s promjenama u nekim vjerskim zajednicama pojavili su se ženski parnjaci za ta zanimanja, kao što su *biskupica* (od *biskup*) i dr.

Lewis (2014: 9) još ističe da postoje strane riječi koje se koriste za imenovanje zanimanja i koje mogu obuhvaćati i muške i ženske osobe, što znači da je i izvor riječi bitan faktor. Primjeri takvih riječi su „ataše, disk-džokej, fotomodel, impresario, konferansje, krupje i sl.“ (Lewis, 2014: 9). Važno je stoga uzeti u obzir kontekst rečenice kako bismo utvrdili kojeg je spola imenica. Također, u tim slučajevima koristimo osobne zamjenice (*on*, *ona*), pridjeve (*muški*, *ženski*) ili navodimo ime osobe kako bismo precizirali spol o kojem govorimo.

Inače, pitanje rodno neutralnih profesijskih imenica također je prisutno u mnogim jezicima, uključujući neslavenske jezike. Postoji svijest o problemu koji proizlazi iz dominacije muških oblika profesijskih imenica i nedostatka adekvatnih ženskih oblika. U mnogim jezicima tradicionalno su korišteni muški oblici imenica za označavanje zanimanja, čak i kada to isto zanimanje može obavljati osoba ženskoga spola. Stoga je u posljednjim desetljećima sve više nastojanja da se uspostavi rodna ravnoteža i inkluzivnost u jezičnom izražavanju, uključujući i upotrebu rodno neutralnih profesijskih imenica. Mnogi jezici su svjedočili promjenama i stvaranju novih oblika kako bi se uklonila rodna pristranost. Na primjer, u engleskom jeziku sve se češće koriste neutralni oblici, kao što je *firefighter* umjesto *fireman* i sl.

Konačno, opravdano bi bilo zaključiti da se na gramatičkoj razini ne može govoriti o diskriminaciji jer je jezik „zatvoren sustav koji djeluje prema određenim pravilima“ (Breglec, 2015: 206). Kako navodi Breglec (2015: 217), područje koje zahtijeva intervenciju nije gramatika, jer „gramatika ima vlastiti život i ustaljene obrasce prema kojima jezik funkcionira“. Umjesto toga, trebali bismo se usredotočiti na leksik, sintagme i fraze koje se koriste (svjesno ili nesvjesno) i koje su podržane leksikografskim radom, uključujući netočna, neprihvatljiva, nekorektna i zastarjela značenja. Jasno je da postoji veliki prostor za revidiranje postojeće leksikografske prakse u Hrvatskoj, „ali prije toga moramo revidirati opću društvenu svijest o odgovornoj upotrebi jezika kao ogledala kulture koja se bori protiv svih oblika diskriminacije“ (isto, 2015: 217).

3.2. Mocijski parnjaci: zastupljenost u srpskom i hrvatskom jeziku

S obzirom na to da načini izražavanja mogu varirati ovisno o jezičnome sustavu i društvenim okolnostima, u radu nas zanima i zastupljenost mocijskih parnjaka, odnosno načina imenovanja nositelja određenih zanimanja ili titula, u srpskom i hrvatskom jeziku tzv. profesijskih imenica.

U ovome radu analizirana je prisutnost mocijskih parnjaka u srpskome i hrvatskome jeziku, pri čemu se oslanjamo na prethodna istraživanja koja su provele Mihaljević i Štebih Golub (2009). Autorice su, usredotočivši se na načine imenovanja nositelja određenih zanimanja i titula, zaključile da je u hrvatskome jeziku u tome kontekstu moguće koristiti generičku imenicu muškoga roda, mocijsku tvorbu femininuma ili analitički oblik, s time da je mocijska tvorba femininuma daleko najčešća. S druge strane, u srpskome jeziku preferiraju se oblici generičke imenice muškoga roda (Mihaljević i Štebih Golub, 2009). Primjerice, u hrvatskome jeziku koristi se izraz „finska premijerka Sanna Marin“, dok će se u srpskim izvorima često pronaći oblik „finski premijer Sanna Marin“.

Autorice ističu i zanimljivo pitanje koje se odnosi na tretman mocijskih tvorenica u hrvatskim i srpskim rječnicima. Primjećuju da je „navođenje ili nenavođenje mocijskih tvorenica kao posebnih natuknica promjenjivo i ovisi o vrsti, opsegu i namjeni rječnika“ (Mihaljević i Štebih Golub, 2009).

U hrvatskome jeziku ženski mocijski parnjaci češći su nego u srpskome jeziku, no donedavno su u hrvatskim rječnicima bili obrađivani s muškim oblicima. Međutim, u *Školskome rječniku* (Birtić i dr. 2012) Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje mocijske tvorenice imaju posebnu natuknicu, pa se tako, primjerice, uz imenicu *čembàlist* navodi značenje „glazbenik koji svira čembalo“, dok imenica *čembàlistica* označava glazbenicu koja svira čembalo. S druge strane, autorice su pregledale *Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika* (Stevanović, 1996) i *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika* (Stevanović, 1996) te su uočile da se u oba rječnika ženske mocijske tvorenice tretiraju kao samostalne jedinice s posebnim rječničkim člancima. Primjerice, riječ *stradalac* ima muški oblik *stradalnik* i ženski oblik *stradalnica*, *tifusar* ima ženski oblik *tifusarka*, a *učitelj* ima ženske oblike *učiteljica* i *učiteljka* (Mihaljević i Štebih Golub, 2009).

Pišući o nenavođenju mocijskih parnjaka u rječnicima, Mihaljević (2013: 8) nabraja i nekoliko razloga za njihovo uključivanje. Osim, kako je već spomenuto, postizanja spolne ravnopravnosti kao izvanjezičnoga razloga, ističu se i lingvistički razlozi, „koji uključuju morfološku sastavnicu, naglaske, izvedenice od mocijskih tvorenica, sveze, normativne savjete i semantičke odnose“ (Mihaljević, 2013: 8).

U rječnicima se obično navodi morfološka sastavnica uz svaku rječničku natuknicu, ali to se izostavlja za mocijske parnjake ženskoga roda, što može dovesti do određenih problema. Na primjer, ženske mocijske tvorenice mogu imati promjenu naglasaka u genitivu množine, što zahtijeva posebno objašnjenje. Ova promjena naglasaka može biti različita ovisno o nastavku koji se koristi, a mogu se koristiti i različiti naglasci za razlikovanje značenja. Stoga je važno da ženski mocijski parnjak ima vlastitu natuknicu (Mihaljević, 2013: 8–9).

Jedan od lingvističkih problema koji se javlja u mocijskoj tvorbi odnosi se na naglasak. Naglasak ženskih mocijskih tvorenica može biti isti kao kod muških parnjaka ili se može značajno razlikovati. Također, mogu postojati i ženske mocijske tvorenice s dva ravnopravna načina naglašavanja. Stoga, navođenje ženskih mocijskih parnjaka kao samostalnih natuknica omogućuje razlikovanje odgovarajućih naglasaka i olakšava pravilnu upotrebu (Mihaljević, 2013: 9–10).

Kada je riječ o izvedenicama od mocijskih tvorenica, postavlja se pitanje treba li odnosni pridjev biti naveden kao zasebna natuknica. Mihaljević (2013: 10) sugerira da je u potpunom rječniku hrvatskoga jezika važno uključiti odnosni pridjev izveden od osnovne imenice, kao i odnosni pridjev izveden od mocijskoga parnjaka. U nekim slučajevima može postojati dualni oblik odnosnoga pridjeva (kao što je *rudarov = rudarev*), dok je u drugim slučajevima jedan od tih oblika normativno neprihvatljiv i treba ga zamijeniti drugim (na primjer, *učiteljov* → *učiteljev*, *učiteljicin* → *učiteljičin*). Također je bitno istaknuti i druge izvedenice od ženskih mocijskih parnjaka, kao što su, na primjer, *glumičica* i *udovištvo* (Mihaljević, 2013: 10).

Ženski mocijski parnjaci rijetko se koriste u frazemima, dok su profesijske imenice još rjeđe zastupljene u njima. Međutim, postoje neki rijetki primjeri frazema sa ženskim mocijskim parnjacima, poput frazema *crna udovica*, *ratna udovica* i *bijela udovica*. Ovdje se javlja pitanje kako tretirati te izraze u rječnicima, a Mihaljević (2013: 10–11) smatra da bi se, radi boljega razumijevanja konteksta, trebalo navoditi natuknicu i za *udovica*.

Normativni odnosi među mocijskim tvorenica tema su mnogih jezičnih savjetnika. Često se raspravlja o tome koji je pravilan ženski oblik neke osnovne riječi, posebno kada su u pitanju profesijske imenice. Kod imenica na *-log*, kao što je *arheolog*, postoje tri različite mocijske tvorenice koje se mogu koristiti, *arheologica*, *arheologinja* i *arheološkinja*. Ti oblici mogu dijeliti slično značenje i imati jednaku normativnu važnost, ili se može dati prednost jednom od oblika u smislu norme. Također, ti oblici mogu se koristiti u različitim funkcionalnim stilovima ili imati različite konotacije (Mihaljević, 2013: 11). Važno je stoga naglasiti da ovi odnosi nisu jasni ako se ženski oblik ne naznači posebno u rječničkoj natuknici (Mihaljević, 2013: 11).

Konačno, razlike u značenju mocijskih tvorevina mogu se pojaviti zbog sufiksa ili naglaska. Ponekad se događa da mocijska izvedenica ima dvojako značenje. Može se, primjerice, odnositi na ženu koja je supruga muške osobe, ali istovremeno i na zanimanje koju obavlja ženska osoba. Primjeri takvih izvedenica su *čizmarica*, *majorica* itd. Kako bi se spriječili nesporazumi, preporučuje se u rječnicima jasno označavanje značenja, kako bi se omogućilo pravilno razlikovanje i upotreba u praksi (Mihaljević 2013: 12).

Također vrijedi spomenuti izniman doprinos koji je Nives Opačić dala mocijskim parnjacima i mocijskoj tvorbi. Ona je u svojem jezičnom priručniku *Reci mi to kratko i jasno: hrvatski za normalne ljude* iz 2009. godine donijela tablicu s popisom mocijskih parnjaka za zanimanja, djelatnosti i osobine. To vrijedno djelo pomaže nam riješiti nedoumice pri korištenju muških i ženskih imenica te promovira upotrebu ženskih mocijskih parnjaka.

4. Poredbena korpusna analiza: mocijski parnjaci u srpskom i hrvatskom jeziku

U radu se istražuje upotreba mocijskih parnjaka u srpskom i hrvatskom jeziku i analizira razlike u korištenju muškog i ženskog oblika profesijskih imenica. Pritom ćemo se osloniti na teorijske postavke (Matas Ivanković, 2006) koje ukazuju na dominaciju muškog roda u *profesijskim imenicama*. Na temelju korpusne analize 100 nasumično odabranih rečenica, za 15 različitih profesijskih imenica, ispitujemo uporabu imenica muškoga i ženskoga oblika u autentičnim tekstovima u srpskom i hrvatskom *web* korpusu.

Naime, u autentičnim tekstovima, posebno u vezi s profesijskim imenicama, često se primjećuje da prevladava korištenje muškog oblika imenica. To je posebno vidljivo u imenicama koje imaju mocijske parnjake. Primjerice, za imenicu *nastavnik* u hrvatskom jeziku postoje mocijski parnjaci *nastavnik* i *nastavnica*, unatoč činjenici da ta zanimanja obavljaju osobe oba spola, rezultati preliminarne analize pokazuju dominaciju imenica muškoga spola u tekstovima.

Matas Ivanković (2006) tako analizira nesimetričnost profesijskih imenica muškog i ženskog roda u hrvatskome jeziku te pokazuje da su imenice muškog roda dominantne u odnosu na imenice ženskog roda, a posebno u starijim rječnicima. Osim toga, u rječnicima su imenice muškog roda često istaknute kao posebne natuknice, dok se imenice ženskog roda nerijetko ne navode ili se podrazumijevaju pod muškim oblikom.

Stoga smo u radu željeli provesti istraživanje kojime ćemo empirijskim pristupom utvrditi u kojim realnim jezičnim kontekstima dominira uporaba muških oblika, te sličnosti i razlike s obzirom na dominaciju muškoga oblika u hrvatskom i srpskom jeziku.

4.1. Metodologija

Za analizu je odabrano po 15 profesijskih imenica u srpskom i hrvatskom jeziku. Imenice su na temelju klasifikacije zanimanja na internetskim stranicama Hrvatskog zavoda za zapošljavanje (u nastavku HZZ). Premda Nacionalna klasifikacija zanimanja (u nastavku NKZ) daje specifičniju kategorizaciju vrsta i podvrsta zanimanja, za ovo istraživanje nije uzeta u obzir jer smatramo da je kategorizacija prema HZZ-a donosi frekventnija zanimanja što je dovoljno za potrebe ovog istraživanja. U procesu odabira imenica za analizu primijenili smo pristup temeljen na ponuđenoj kategorizaciji HZZ-a kako bismo osigurali da su u analizi prisutna zanimanja različitih profila.

Zanimanja smo dalje podijelili u tri glavne kategorije:

- (1) simetrična zanimanja,
- (2) zanimanja frekventnija kod ženskog spola,
- (3) zanimanja frekventnija kod muškog spola.

Pod kategorijom simetričnih zanimanja smatramo ona koja jednako često obavljaju muškarci i žene, odnosno tipična su za osobe obaju spolova (Leinert Novosel, 2018). Ta kategorija važna je kako bismo istražili slučajeve u kojima se može očekivati podjednaka zastupljenost muškaraca i žena u određenim zanimanjima, a eventualna odstupanja u njihovom imenovanju u realnom jezičnom kontekstu. Konkretno, zanimanja za koje smo pretpostavili da su simetrična iz pojedinih kategorija HZZ-a:

1. stručnjaci iz područja informatike i tehničkih znanosti: *arhitekt/ica*,
2. zdravstveni, prirodoslovni, biotehnički stručnjaci: *lijječnik/ica*,
3. profesori, nastavnici i stručnjaci za obrazovanje: *nastavnik/ica*,
4. stručnjaci iz društvenog, humanističkog i umjetničkog područja: *pjevač/ica*,
5. uslužna i ugostiteljska zanimanja: *konobar/ica*

Sljedeća kategorija obuhvaća zanimanja koje češće obavljaju osobe ženskoga spola:

1. profesori, nastavnici i stručnjaci za obrazovanje: *odgojitelj/ica*
2. stručnjaci iz društvenog, humanističkog i umjetničkog područja: *baletan/balerina*
3. jednostavna prodajna i uslužna zanimanja: *sobar/ica*
4. zanimanja u proizvodnji i preradi hrane, tekstila, kože i drva: *krojač/ica*.

5. trgovačka i srodna zanimanja: *prodavač/ica*.

Konačno, zanimanja koja češće obavljaju osobe muškoga spola su:

1. stručnjaci iz područja informatike i tehničkih znanosti: *programer/ka*
2. uredski i šalterski službenici: *poštar/ica*
3. uslužna i ugostiteljska zanimanja: *vatrogasac/vatrogaskinja*
4. jednostavna poljoprivredna, šumarska i ribarska zanimanja: *ribar/ica*
5. zanimanja u proizvodnji i preradi hrane, tekstila, kože i drva: *stolar/ka*.

Naša je podjela utemeljena na pretpostavci da su određena zanimanja često percipirana kao *simetrična, tipično muška* ili *tipično ženska* (Leinert Novosel, 2018: 58-60). Naime, u društvima širom svijeta tradicionalne rodne uloge i očekivanja često oblikuju izbor karijere pojedinaca i rezultiraju rodom segregacijom na tržištu rada. Ta pojava nije ograničena samo na jedno područje ili kulturu, već se javlja diljem svijeta.

U društvu osobe obavljaju različite uloge koje se obično grupiraju u četiri ključne sfere – produktivnu, reproduktivnu, društvenu i političku (Sikirić, 2019: 93). Produktivna uloga obuhvaća plaćeni rad i proizvodne aktivnosti koje pojedinac obavlja na tržištu rada te za to prima novčanu naknadu. S druge strane, reproduktivna uloga obuhvaća rad koji nije plaćen i često se smatra ženskom sferom, uključujući aktivnosti koje se obavljaju izvan tržišta rada, poput brige za kućanstvo, djecu, starije i nemoćne, usluga prijevoza te manjih i većih popravaka i rada u obiteljskom poslu. Dakle, društvena su očekivanja da žene preuzimaju glavnu odgovornost za obiteljske i kućanske obaveze.

Osim rodni uloga, u oblikovanju percepcije određenih zanimanja značajnu ulogu igraju i stereotipi o rodnim osobinama. Na primjer, muškarci se često percipiraju kao racionalni, objektivni, agresivni i kompetitivni, dok se žene percipiraju kao emocionalne, altruistične, kooperativne i ekspresivne (Sikirić, 2019: 105). Ti stereotipi mogu utjecati na izbor karijere i poticati segregaciju zanimanja. Primjerice, rjeđe očekujemo da žena odabere vojnu karijeru zbog predrasuda vezanih uz fizičku snagu i hrabrost, dok će kod muškarca takav odabir biti puno prihvatljiviji. S druge strane, zbog stereotipa o ženama kao emocionalnim osobama češće ih se

nego muškarce može zamisliti u odgojnim i obrazovnim zanimanjima, kao što su medicinske sestre ili odgojiteljice.

To nas dovodi do fenomena *horizontalna rodna segregacija* (Adamović, Geiger Zeman, 2019: 126), koji označava koncentraciju žena i muškaraca u određenim profesijama ili sektorima. Na primjer, možemo primijetiti da su žene koncentrirane u profesijama kao što su tajnice, medicinske sestre ili učiteljice, dok su muškarci pretežito zastupljeni u inženjeringu, računarstvu ili poslovnom menadžmentu.

Ta horizontalna rodna segregacija ima duboke implikacije na društvo. Prvo, rezultira nesrazmjernom zastupljenošću spolova u različitim sektorima, što može dovesti do rodno usmjerenih razlika u plaćama i uvjetima rada. Na primjer, poslovi koji su često povezani s ženskim sektorima često su niže plaćeni u usporedbi s onima koji su često povezani s muškim sektorima. Osim toga, horizontalna segregacija održava i jača rodne stereotipe o prikladnosti određenih poslova za određene spolove. To otežava pojedincima da slobodno biraju svoju karijeru bez obzira na spolne norme i očekivanja. Na primjer, žene koje žele raditi u tehničkim zanimanjima ili muškarci koji žele raditi u područjima kao što je odgoj djece često se suočavaju s predrasudama i preprekama (Adamović, Geiger Zeman, 2019: 124).

S ciljem istraživanja razlike u uporabi profesijskih imenica u srpskom i hrvatskom jeziku, za svako je odabrano zanimanje iz web korpusa srpskoga jezika srWaC i *web* korpusa hrvatskoga jezika hrWaC ekstrahirano 100 nasumičnih rečenica u kojima se pojavljuju profesijske imenice koje ih označavaju. Imenice su ekstrahirane isključivo u jednini muškoga roda te je provedena dvostruka anotacija ekstrahiranih rečenica. U prvom su koraku sve profesijske imenice muškoga roda u srpskom i hrvatskom jeziku anotirane kako bi se odredilo odnose li se u određenom kontekstu na osobu (1) muškoga spola, (2) ženskoga spola ili je (3) riječ o nereferecijalnom, generičkom označavanju (v. Pišković 2011) (gen). Rečenice u kojima imenice nije bilo moguće svrstati u neku od kategorija, označene su oznakom (x) te su isključene iz daljnje obrade.

S obzirom na to da se u preliminarnoj analizi provedenoj za potrebe ovoga istraživanja leksom *nastavnica* za oznaku simetričnoga zanimanja u svim analiziranim primjerima pojavljuje isključivo u imenovanju osoba ženskoga spola, očekujemo da će se isti trend pokazati i kod ostalih imenica, pa je anotacija je provedena samo na imenicama muškoga roda. Rečenice u kojima

imenice nije bilo moguće svrstati u neku od kategorija, označene su sa oznakom (x) te su isključene iz daljnje obrade.

Dvostruka anotacija provedena je u programu Excel. Prvi je anotator autorica ovoga rada, a drugu je anotaciju proveo stručni anotator (lingvist) te su rezultati uspoređeni kako bi se smanjila subjektivnost u procjeni. Slaganje je postignuto u više od 95% slučajeva, pa je daljnja analiza provedena na materijalu anotiranom od strane autorice ovoga rada. Kako bi se utvrdio spol na koji se imenica odnosi, anotatori su se uglavnom oslanjali na sadržaj rečenice (npr. osobno ime za osobu ženskoga ili muškoga spola ili druge informacije koje je bilo moguće iščitati iz konteksta), ali i na mnoge jezične elemente kao što su zamjenice, pridjevi, glagolski oblici (npr. *ona je dobar nastavnik, nastavnik je došao na izlet*, itd.). Oznaka generički (*gen*) korištena je kada se imenica podjednako koristila za osobu ženskoga i muškoga spola, a takvi su slučajevi često opisi samih zanimanja i poslova koje obavljaju (4.1.1.) i (4.1.2.).

(4.1.1.) *Konobar* poslužuje hranu i piće gostima, a ujedno obavlja i proces pripreme prije posluživanja.

(4.1.2.) Nitko ne želi djecu dati u ugostiteljsku školu. S druge strane, to je relativno i težak posao, cijeli si dan na nogama, na propuhu, radiš s vodom, a budimo iskreni danas se od dobrog *konobara* traži i solidno znanje jezika.

U takvim kontekstima uporabu muškoga roda nazivamo *generičkim muškim rod* koji, kako je ranije navedeno, smatramo univerzalnim ili općim načinom da se obuhvate osobe neovisno o njihovu spolu. U gore navedenim primjerima, muški se rod koristi kao neutralan, ne odnosi se isključivo na muškarce već i na žene ili osobe različitih rodnih identiteta te nije referencijalan (Pišković 2011: 161–162).

Vrijedi spomenuti da smo se usredotočili na analizu jedninskog oblika imenica koje označavaju različita zanimanja u srpskom i hrvatskom jeziku. Ta je odluka donesena jer bi analiza množinskih oblika profesijskih imenica bila teško provedena zbog brojnih faktora. Na primjer, imenica muškoga roda *liječnici* može se koristiti za označavanje oba spola (*liječnica Maja i liječnik*

Miroslav), a sročnosni obrasci (v. Pišković 2015) neće pomoći u određivanju spola na koji se imenica u množini odnosi:

(1) *liječnica*_{F.SG} *Maja Marić* i *liječnik*_{M.SG} *Miroslav Klarić* su došli_{3.M.PL}

(2) *liječnici*_{M.PL} (*Marić* i *Klarić*) su došli_{3.M.PL}

Nakon provedene anotacije za svaku je imenicu ispitano koliko je primjera uporabe imenice muškoga roda za osobu muškoga odnosno ženskoga spola, a koliko ih se koristi za spolno neutralno generičko označavanje. Provedena je, dakle, analiza ukupno 15 profesijskih imenica u svakom jeziku te su podaci za srpski i hrvatski uspoređeni kako bismo utvrdili međujezične razlike u upotrebi mocijskih parnjaka.

4.2. Hipoteze i ciljevi istraživanja

U svrhu ovog istraživanja postavljeni su sljedeći specifični ciljevi:

- (1) **Potvrditi postojanje generičkog obrasca:** Prvi cilj ovog istraživanja je potvrditi postojanje obrasca u kojem se imenice muških parnjaka koriste za nereferencijalno označavanje zanimanja obaju spolova.
- (2) **Identificirati iznimke:** Drugi cilj istraživanja je istražiti postoje li iznimke u takvome označavanju. To obuhvaća zanimanja koja češće obavljaju osobe muškoga spola i zanimanja koja češće vrše osobe ženskoga spola.
- (3) **Usporediti srpski i hrvatski jezik:** Konačno, treći cilj ovog istraživanja je usporediti jezične obrasce i trendove između srpskog i hrvatskog jezika. Ovom usporedbom želimo identificirati sličnosti i razlike između ta dva jezika u načinu na koji se označavaju zanimanja i osobe prema spolu.

Na temelju preliminarne analize i prethodnih istraživanja (Mihaljević i Štebih Golub, 2010) možemo formulirati sljedeće hipoteze:

H1: Muški se rod koristi kao generički način označavanja spolova u simetričnim zanimanjima u hrvatskome i srpskome jeziku.

H2: Muški rod se ne koristi kao generički u asimetričnim zanimanjima koja su tipična za osobe ženskoga spola.

H3: Muški se rod češće koristi u označavanju osoba ženskog spola u srpskom nego u hrvatskom.

4.3. Rezultati

U narednim potpoglavljima prikazati će se razlika u uporabi muških i ženskih oblika profesijskih imenica srpskome i hrvatskome jeziku s obzirom na njihovu učestalost u pojedinom jeziku te međujezične razlike.

4.3.1. Rezultati analize simetričnih profesijskih imenica u srpskom i hrvatskom jeziku

Premda su uočene tendencije da se u srpskom jeziku u većoj mjeri koristi muški oblik mocijskog parnjaka za označavanje osoba ženskog spola nego u hrvatskom jeziku (Mihaljević i Štebih Golub 2010), koliko nam je poznato, nisu provedena korpusna istraživanja na usporedivim web korpusima obaju jezika koja bi to potvrdila na većem broju reprezentativnih primjera. U ovome dijelu donosimo rezultate analize anotacija na uzorku profesijskih imenica za simetrična zanimanja u srpskome i hrvatskome jeziku, odnosno ona koja podjednako često obavljaju muškarci i žene. U ovo istraživanje uključili smo imenice muškoga roda *konobar*, *liječnik*, *nastavnik*, *arhitekt* i *pjevač*.

Tablica 1. Učestalost pojedinih profesijskih imenica za simetrična zanimanja u srpskom (srWaC) i hrvatskom (hrWaC) jeziku

	JEZIK	ukupno/ <i>per milion</i> (m.s)	ukupno/ <i>per milion</i> (ž.s.)	ukupno analiziranih	označavanje m.s. (%)	označavanje ž.s. (%)	generična oznaka (%)
Konobar	SR	2,256 / 4.07	685/ 1.24	99	44%	0	56%
Konobar	HR	10,686 / 7.65	5,227/ 3.74	99	22%	0	78%
Lekar	SR	28,496 / 51.38	527/ 0.95	100	7%	4%	89%
Liječnik	HR	58,420 / 41.80	7,015/ 5.02	100	10%	1%	89%
Nastavnik	SR	8,066 / 14.54	1,966/ 3.54	99	20%	6%	74%
Nastavnik	HR	9,422 / 6.74	3,657/ 2.62	96	35%	3%	61%
Arhitekta	SR	2,493 / 4.49	44/ 0.08	100	73%	6%	21%
Arhitekt	HR	15,389 / 11.01	1,551/ 1.11	97	22%	1%	77%
Pevač	SR	7,396 / 13.34	14,584/ 26.30	100	89%	1%	10%
Pjevač	HR	31,126 / 22.27	46,390/ 33.19	99	69%	0	31%

U Tablici 1. podaci su o analiziranim imenicama koje označavaju simetrična zanimanja, ona koja podjednako često obavljaju osobe muškoga i ženskoga spola. Ta očekivanja temeljila su se na pretpostavci da ta zanimanja podjednako obavljaju oba spola, stoga bi ne bi trebala biti visoka koncentracija imenica muškoga roda koje označavaju osobe ženskoga spola. Usporedba srpskog i hrvatskog jezika pokazuje neke razlike u korištenju muških i ženskih oblika zanimanja, kao i generičkih oznaka.

Najčešća uočena uporaba, kao u primjeru (4.3.1.1.), jest uporaba tzv. generičkog roda koji se može odnositi za mušku i za žensku osobu.

4.3.1.1. Ukoliko ste vaspitač ili **nastavnik** posetite našu web prezentaciju (srWaC)

Rezultati analize korpusa pokazali su da se simetrične imenice u oba jezika velikim dijelom koriste u generičkom obliku, npr. *lekar/liječnik* (89 %), *nastavnik* (74 %)/*nastavnik* (61%), i to u kakvim općenitim navođenjima opisa tih zanimanja i radnih aktivnosti (4.3.1.2.), uputa za uporabu (4.3.1.4.) i sl.

4.3.1.2. *Ne pazi kada **nastavnik** nešto objašnjava, gleda negde drugde.* (srWaC)

4.3.1.3. *A škola je zamišljena kao proces u kojemu **nastavnik** i roditelj surađuju.* (hrWaC)

4.3.1.4. *Svakako se konsultujte sa **lekarom** ili fizioterapeutom.* (srWaC)

4.3.1.5. *Na ovaj način **liječnik** može uspješno izvesti ultrazvučnu pretragu.* (hrWaC)

Jedan od izuzetaka u srpskome jeziku je imenica *arhitekta*, koja se u samo 21% primjera koristi za označavanje generičkog oblika, dok se u muškom obliku koristi u 73% označavanja. U hrvatskome jeziku se sve osim jedne imenice u većem postotku primjera koriste u generičkom obliku. Jedina imenica koja se u generičkom obliku koristi u samo 31% primjera, je imenica *pjevač*. Zanimljivo, u srpskome jeziku je ista imenica također u samo 10% označena kao generički oblik. Pretpostavljamo da je razlog tome taj, što se imenica *pjevač* najčešće koristi uz osobno imene i prezimene, baš kao i druge umjetničke profesije, u našem primjeru arhitekt, gdje se ta tendencija potvrdila za hrvatski, no ne i za srpski.

4.3.1.6. *Legendarni **pevač** Halid Bešlić održao je solistički koncert.* (srWaC)

4.3.1.7. *(...) od svakog našeg koncerta, kaže gitarista i **pevač** Boris Mladenović.* (srWaC)

4.3.1.8. *(...) dijela zabavljao poznati hrvatski **pjevač** Marko Tolja uz pratnju Olja.* (hrWaC)

4.3.1.9. *U prvih deset našao se i mladi kanadski **pjevač** Justin Bieber.* (hrWaC)

U oba jezika, muški oblici profesijskih imenica koriste se vidljivo manje za označavanje osoba ženskog spola u usporedbi s muškim. Na primjer, imenica *arhitekta*, za označavanje osobe ženskoga spola u srpskom jeziku potvrđena u vrlo malom postotku (6%). U vrlo rijetkim slučajevima kada se ženski oblik koristio, bio je vezan uz osobno ime i prezime (4.3.1.10.). Slično je i s imenicom *liječnik*, koja je u ženskom obliku označena sa samo 1% (4.3.1.11).

4.3.1.10. *Christina Lihan po struci **arhitekta** radi rekonstrukcije poznatih građevina.* (srWaC)

4.3.1.11. (...) *koji već devet godina vodi **liječnik** opće prakse dr. Sanja Jeleković.* (hrWaC)

Iako postoje razlike u korištenju muških i ženskih oblika zanimanja između srpskog i hrvatskog jezika, obje verzije jezika pokazuju tendenciju prema inkluzivnijem jezičkom izražavanju kroz korištenje oznaka koje uključuju oba spola. Tako je primjerice i imenica *konobar* u srpskom jeziku skoro pa izjednačena u označavanju muškog (44%) i generičkog oblika (56%). Primjeri generičkih oblika odnosili su se u većini slučajeva na općenita i neutralna navođenja.

4.3.1.12. (...) *dok je komunikacija između gosta i **konobara** presudna...*(srWaC)

4.3.1.13. (...) *je zaista jedini način da sve što očekujete od **konobara**, vozača, taksiste,...* (srWaC)

4.3.2. Rezultati analize profesijskih imenica koje označavaju zanimanja koja češće obavljaju osobe ženskoga spola

U ovom dijelu rada analizirana su asimetrična zanimanja u srpskom i hrvatskom jeziku, tj. profesijske imenice koje su češće povezane s osobama ženskog spola. U kategoriju takvih zanimanja uvrstili smo imenice *odgojitelj*, *baletan*, *sobar*, *krojač* i *prodavač*.

Tablica 2. Učestalost pojedinih profesijskih imenica za asimetrična zanimanja u srpskom (srWaC) i hrvatskom (hrWaC) jeziku

	JEZIK	ukupno/ <i>per milion</i> (m.s.)	ukupno/ <i>per milion</i> (ž.s.)	ukupno analiziranih	označavanje m.s. (%)	označavanje ž.s. (%)	generična oznaka (%)
Vaspitač	SR	1,436 / 2.59	991/ 1.79	98	10%	13%	77%
Odgojitelj	HR	1,419 / 1.02	1,451/ 1.04	98	24%	6%	70%
Baletan	SR	62 / 0.11	897/ 1.62	61	90%	0	10%
Baletan	HR	370 / 0.26	2,219/ 1.59	98	100%	0	0
Sobar	SR	88 / 0.16	533/ 0.96	88	88%	0	12%
Sobar	HR	310 / 0.22	1,453/1.04	100	96%	0	4%
Krojač	SR	512 / 0.92	151/ 0.27	87	62%	0	38%
Krojač	HR	1,314 / 0.94	718/ 0.51	98	47%	0	53%
Prodavac	SR	9,113 / 16.43	1,244/ 2.24	100	7%	1%	92%
Prodavač	HR	8,170 / 5.85	5,889/ 4.21	100	15%	1%	84%

U analizi imenica koje označavaju zanimanja koja češće obavljaju osobe ženskog spola, vidljive su varijacije koje mogu proizlaziti iz metodološke pogreške. Naime, imenica *odgojitelj* (*vaspitač*) polisemna je imenica koja se koristi i za označavanje osobe koja odgaja nekoga, a time se ne bavi profesionalno (4.3.2.6.), za razliku od toga, imenica *krojač* česta je u metaforama i frazemima (4.3.2.3. i 4.3.2.4.), pa njezino uvrštavanje u analizu ne može biti usporedivo s drugim imenicama.

Kako je u prethodnoj kategoriji spomenuto, u hrvatskome jeziku često koristimo generički muški rod kada opisujemo zanimanja, čak i kada se ta zanimanja jednako odnose i na žene. Na primjer, u rečenici (4.3.2.1) primjećujemo da se muški rod koristi kao neutralni oblik, bez obzira na spol osobe koja obavlja posao.

4.3.2.1. *Često se zahvaljujemo rutinski, reda radi, iz pristojnosti, a da to u stvari ne mislimo - trgovki, konobaru, poštaru, liječniku... (hrWaC)*

Ipak, zanimljivo je da se za *trgovca* koristi ženski oblik *trgovka*, što sugerira kognitivnu usađenost tipično ženskog zanimanja. Slična situacija primjećuje se i u srpskom jeziku, gdje autor u nabranjanju svih zanimanja muškim oblikom, osim imenice *sobarica* (4.3.2.2.).

4.3.2.2. (...) *repcionar, sobarica, šanker, konobar i kuvar. (srWaC).*

Taj fenomen upućuje na to da postoji specifičan obrazac u jeziku gdje se određena zanimanja, u ovome slučaju, stereotipno smatraju tipično ženskim. Očito je da autor koristi *trgovka* kao zadani oblik za to zanimanje u ženskom rodu. To može ukazivati na ukorijenjeni društveni obrazac ili stereotip prema kojem se trgovina ili prodaja često povezuju sa ženama. Ta preferencija može proizlaziti iz tradicionalnih društvenih uloga i očekivanja da su žene češće uključene u takve aktivnosti.

Nadalje, ovdje valja spomenuti da se generički muški rod, osim u vezi s profesijskim imenicama, koristi i u širem, metaforičkom kontekstu. Takva pojava prevladala je u oba jezika kod profesijske imenice *krojač*. Inače, imenica *krojač* u srpskom je jeziku prevladala sa 62% označavanja u muškom obliku, dok su u hrvatskome jeziku skoro pa jednaka označavanja muškog i generičkog oblika. Sljedeći primjeri ilustriraju da te imenice u ovome kontekstu nisu profesionalizmi, već metafore koje označavaju neprofesijske imenice.

4.3.2.3. (...) *dozvoli sebi da budeš slobodan, budi krojač svoje sreće. (srWaC)*

4.3.2.4. *Nitko tu nikog ne osuđuje, svatko je krojač svojeg života. (hrWaC)*

Ipak, postoje i zanimanja koja pokazuju značajniju prisutnost ženskog roda, kao što je u srpskom jeziku odgojitelj (*vaspitač*). Preciznije, u 13 % analiziranih rečenica imenica *vaspitač* odnosila se na osobu ženskoga spola, dok se na muški spol odnosila u 10% slučajeva. To je ujedno i jedini slučaj u svim analiziranim profesijskim imenicama u srpskom jeziku da jedna imenica češće

označava ženski rod nego muški. Ovaj kontekst obično asocira na žene zbog tradicionalnih rodnih uloga koje su žene često obavljale u području odgoja i brige o djeci. Naime, u mnogim društvima širom svijeta briga o djeci i odgoj često su smatrane tradicionalnim zadacima žena. Također, u mnogim zemljama veći broj žena zaposlen je u područjima kao što su predškolsko obrazovanje i zdravstvo, uključujući rad s djecom. To može rezultirati češćim korištenjem ženskog roda za opisivanje osoba u ovim profesijama u komunikaciji. No ova analiza ukazala je i na metodološke probleme, koji zahtijevaju dodatnu obradu. Polisemične imenice nisu dovoljno konkretne za ovu analizu jer se u primjeru *odgojitelja (vaspitač)* imenica ne mora odnositi isključivo na zanimanje jedne osobe, već na osobu koja odgaja, neovisno o njenom zanimanju i spolu.

4.3.2.5. (...) *ali je to nosilo rizik da ih neko od roditelja ili vaspitača primeti i pozove policiju.*
(srWaC)

4.3.2.6. (...) *održao duhovnu obnovu na temu Bog odgojitelj čovjeka i njegova odgojna metoda.*
(hrWaC)

Ipak, vrijedi spomenuti i da se u nekoliko slučajeva ženski rod koristio za opisivanje osobe koja radi kao *odgojitelj (vaspitač)* i koja je navedena kao konkretan primjer, stoga se podrazumijeva da se imenica odnosi na ženski rod kao u primjerima (4.3.2.7.) i (4.3.2.8.).

4.3.2.7. *Danica Drljača, vaspitač Dnevnog centra* (srWaC)

4.3.2.8. *Milica Blešić, diplomirani vaspitač iz Nove Pazove, imenovana je za direktorku PU*
(srWaC)

Spomenuli smo ranije da se imenica *sobar* istaknula kada je uz ostale profesijske imenice u muškom obliku, jedina navedena u ženskom obliku (primjer 4.3.2.2.). No, ta se imenica, uz imenicu *baletan* pretežno ističe u označavanju muškog oblika. Rezultati analize pokazali su da se imenica *baletan* u srpskome jeziku u 90% a u hrvatskome jeziku u čak 100% koristi za označavanje osoba muškoga roda, dok se niti jednom ne koristi za označavanje osoba ženskoga roda. Isto tako se imenica *sobar* sa 88% u srpskome jeziku i sa 96% u hrvatskome jeziku izražavala u muškom

obliku, a niti jedan put u ženskom. Razlog toga je da su navedene asimetrične imenice uglavnom ženska zanimanja, koja u jeziku imaju vrlo kognitivno usađen naziv (*sobarica*, *balerina*) te se gotovo ne koriste u generičkim oblicima što je vidljivo iz ukupnog broja pojavljivanja u korpusima. Sljedeći primjeri pokazuju u kojim se slučajevima imenica *baletan* koristi u generičkom obliku

4.3.2.9. *Da li i kako pijanista može da bude glumac, baletan, pevač, dirigent, ... (srWaC)*

4.3.2.10. *(...) razbacuje po sceni poput gimnastičara ili baletana. (hrWaC)*

Primjeri u kojima su te imenice označene u muškom obliku su ili oni u kojima je navedeno osobno ime i prezime ili primjeri u kojima su zajedno navedena oba oblika imenica, muški i ženski, te se iz tog razloga moglo zaključiti da se radi o muškom spolu.

4.3.2.11. *A sobar, dakle, jer u Egiptu nema sobarica. (srWaC)*

4.3.2.12. *(...) ali će svaka balerina i baletan uvek da potvrde da su im počeci najteži. (srWaC)*

Na temelju ove analize, jasno se može zaključiti da su prave asimetrične profesijske imenice, u ovom slučaju *baletan* i *sobar*.

4.3.3. Rezultati analize profesijskih imenica koje označavaju zanimanja koja češće obavljaju osobe muškoga spola

U ovom dijelu rada analizirana su zanimanja koja se češće percipiraju tipično muškim zanimanja iz više razloga, primjerice jer uključuju fizički rad ili računalna zanimanja koja su i dalje tipična za muške struke. U tu kategoriju uvrstane su imenice *programer*, *poštar*, *vatrogasac*, *ribar* i *stolar*.

Tablica 3. Učestalost pojedinih profesijskih imenica za asimetrična zanimanja u srpskom (srWaC) i hrvatskom (hrWaC) jeziku

	JEZIK	ukupno/ per milion (m.s.)	ukupno/ per milion (ž.s.)	ukupno analiziranih	označavanje m.s. (%)	označavanje ž.s. (%)	generična oznaka (%)
Programer	SR	2,253 / 4.06	18/ 0.03	98	44%	0	56%
Programer	HR	3,332 / 2.38	92/ 0.07	96	40%	2%	58%
Poštar	SR	1, 235 / 2.23	6/ 0.01	89	72%	0	28%
Poštar	HR	3,926 / 2.81	144/ 0.10	90	64%	0	36%
Vatrogasac	SR	693 / 1.25	0	100	64%	2%	34%
Vatrogasac	HR	9,495 / 6.79	51/ 0.04	96	21%	0	79%
Ribar	SR	831 / 1.50	29/ 0.05	89	89%	0	11%
Ribar	HR	6, 416 / 4.59	951/ 0.68	94	62%	1%	37%
Stolar	SR	426 / 0.77	2/ 0.00	100	69%	1%	30%
Stolar	HR	1, 695 / 1.21	1/ 0.00	94	71%	0	29%

Iz analize je vidljivo da se tri asimetrična zanimanja u srpskom i hrvatskom jeziku, koja češće obavljaju osobe muškoga spola, podudaraju. Među njima su *poštar*, *ribar* i *stolar* sa označavanjima muškoga oblika od 62% i više. Navedene imenice označene su u većini slučajeva muškim oblicima zbog osobnih imena i prezimena ili glagolskih oblika.

4.3.3.1. *Onda je poštar* takođe došao i sklonio kartone da uđe u kuću. (srWaC)

4.3.3.2. *Na primer Sveti Petar je bio ribar* i zaštitnik je ribara. (srWaC)

4.3.3.3. *I Simin otac bio je poznati stolar, pa je Simo naslijedio ljubav prema drvu. (hrWaC)*

S druge strane, zanimanje *programer* pokazalo se simetričnim, s obzirom na to da postotak generičkih oznaka, u srpskome sa 56% a u hrvatskome sa 58%, među kojima mogu biti osobe muškog ali i ženskog spola, prevladava. To može ukazivati na činjenicu da se trendovi mijenjaju. Broj žena koje ulaze u industriju računalnih znanosti raste, a mnoge organizacije i inicijative rade na promociji inkluzivnosti i ravnopravnosti u ovom sektoru.

4.3.3.4. *Bavite se web dizajnom ili ste **programer** prijavite se na kurs za optimizaciju sajta. (srWaC)*

4.3.3.5. *U današnjem svijetu, **programer** može raditi praktički s bilo koje točke... (hrWaC)*

U hrvatskome jeziku označavanje ženskog spola u tom zanimanju iznosi 2%, dok ga u srpskome nema. Takav primjer je sljedeći:

4.3.3.6. *(...) poznata kao prva žena programer, tj. prvi programer uopće. (hrWaC)*

Značajnu razliku u analiziranim profesijskim imenicama u oba jezika, čini zanimanje *vatrogasac*. Naime u srpskom je jeziku imenica sa 64% označena kao muški oblik, dok je u 34% označavanja generički oblik. U hrvatskome je taj rezultat potpuno drugačiji, imenica je u 79% označavanja izražena u generičkom obliku, dok je samo u 21% označena u muškom. Budući da se rezultati nimalo ne podudaraju, detaljnije smo istražili o kakvim se analiziranim primjerima radi. U srpskome jeziku, velika je većina imenica uz osobna imena u muškom rodu, te iz tog razloga ta kategorija prevladava.

4.3.3.7. *Ipak, 2008. godine, **vatrogasac** Kris Hikman je na mjestu udesa podigao vozilo. (srWaC)*

4.3.3.8. *(...) forenzičar Dejan Perović i **vatrogasac** Vladica Stanković bili su voljni... (srWaC)*

S druge strane, u hrvatskome jeziku manje je primjera koji su vezani uz osobno ime, te su primjeri većinom u generičkim oblicima.

4.3.3.9. *U slučaju da vatrogasca prilikom intervencije zahvati plameni udar... (hrWaC)*

4.3.3.10. *Vatrogasac u djeliću sekunde zna kad mora izaći iz goruće... (hrWaC)*

U istraživanju je također uočeno i da kada se želi označiti ženski rod u profesijama koje tradicionalno koriste muški oblik, koristi se i pridjev *ženski* ili imenica *žena* uz osnovni oblik zanimanja. Na primjer, umjesto da se koristi samo oblik *vatrogaskinja*, neki autori koriste izraz *žena vatrogasac* ili *ženski vatrogasac*. Isto tako je i kod imenice *stolar*.

4.3.3.11. *A žena vatrogasac Dušica Miolski... (srWaC)*

4.3.3.12. *(...) da se sada rodim, bila bih ženski stolar, to je divan umetnički posao. (srWaC)*

Govornici često koriste dodatne oznake, kao što su *ženski* ili *žena*, kako bi istaknuli ženski spol. Taj pristup može ukazivati na svijest o potrebi naglašavanja prisutnosti žena u tradicionalno muškim zanimanjima.

Zaključno, istraživanje provedeno u ovom radu imalo je za cilj analizirati upotrebu muških i ženskih oblika imenica koje označavaju različita zanimanja u srpskom i hrvatskom jeziku te proučiti kako se jezik odnosi prema profesijskim imenicama u kontekstu rodnih uloga. Rezultati ove analize ukazuju na nekoliko značajnih zaključaka.

(1) Potvrđuje se pretpostavka da dominacija muških oblika zanimanja prevladava u oba jezika.

Tradicionalno “muška” zanimanja često koriste isključivo muške oblike imenica, dok se ženski oblici pojavljuju znatno rjeđe. Ova pojava ilustrira kako jezik često odražava društvene norme i predrasude, potvrđujući rodne stereotipe vezane za određene poslove.

(2) , uočena je česta upotreba **generičkog muškog roda**, koji se koristi kao neutralan oblik za označavanje osoba neovisno o njihovom spolu. Ta praksa često se koristi u mnogim jezicima, uključujući srpski i hrvatski jezik. Generički muški rod može doprinijeti očuvanju

patrijarhalnih normi i predrasuda u društvu, jer implicitno sugerira da su muški oblici zanimanja univerzalni i da žene predstavljaju iznimku.

- (3) Primijetili smo interesantan fenomen dodavanja oznaka poput *ženski* ili *žena* uz muške oblike profesijskih imenica kako bi se istaknulo prisustvo žena u tim zanimanjima. Ova praksa može ukazivati na svijest o potrebi naglašavanja rodne inkluzivnosti u jeziku.

5. Zaključak

U radu su prikazani ključni pojmovi - *mocija*, *mocijska tvorba* i *mocijski parnjaci* u srpskom i hrvatskom jeziku. Mocija predstavlja tvorbeni način u jeziku koji se odnosi na povezanost imenica različitih rodova koje se razlikuju u spolu referenta, odnosno mocijska je tvorba proces stvaranja imenica jednoga roda od imenica drugoga roda s razlikom u spolu. Dok se spol odnosi na biološku kategoriju, pojam roda odnosi se na gramatičku kategoriju koju imaju imenice. U radu su istaknute dvije skupine mocijskih parnjaka *leksički* i *tvorbeni*, a naglasak je stavljen na tvorbene mocijske parnjake koji su specifično istraženi u ovome radu. Tvorbeni mocijski parnjaci nastaju mocijskom tvorbom i neposredno mogu biti u pravoj vezi s imenicom suprotnoga spola, te se obično tvore korištenjem sufiksa. Imenice muškoga roda često ishodišne riječi u tvorbi mocijskih parnjaka, dok su ženski oblici nastali tvorbom iz ishodišnih muških oblika.

Nerijetko se suočavamo s nedostatkom ženskih oblika za određene imenice, posebice u označavanju pojedinih zanimanja, te su iz tog razloga *profesijske imenice* bile fokus ovog rada. Profesijske imenice dominantne su u označavanju muškog i generičkog roda, kako u srpskom, tako i u hrvatskom jeziku. Stoga je u ovome radu cilj analize bio istražiti zastupljenost mocijskih parnjaka, konkretnije profesijskih imenica, odnosno načina imenovanja nositelja određenih zanimanja ili titula u srpskome i hrvatskome jeziku.

U istraživanju smo ispitali uporabu profesijskih imenica u tekstovima u srpskom i hrvatskom web korpusu. Za svaku od 15 odabranih profesijskih imenica ekstrahirano je po 100 nasumično odabranih rečenica s muškim oblikom mocijskoga para na temelju kojih smo određivali na što se imenica odnosi (osobu muškoga odnosno ženskoga spola ili je riječ o nereferencijalnom generičkom označavanju). Imenice su odabrane na temelju klasifikacije zanimanja Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, te su podijeljene u tri glavne kategorije (1) simetrična zanimanja, ona koja podjednako obavljaju osobe obaju spolova, (2) zanimanja frekventnija kod osoba ženskoga spola te (3) zanimanja frekventnija kod osoba muškoga spola. Za svaku je imenicu ispitano koliko je primjera uporabe imenice muškoga roda za osobu muškoga odnosno ženskoga spola, a koliko ih se koristi za spolno neutralno generičko označavanje.

Na temelju postavljenih ciljeva ovoga istraživanja, formulirane su i potvrđene sljedeće hipoteze:

H1: Muški se rod koristi kao generički način označavanja spolova u simetričnim zanimanjima u hrvatskome i srpskome jeziku.

H2: Muški rod se ne koristi kao generički u asimetričnim zanimanjima koja su tipična za osobe ženskoga spola.

H3: Muški se rod češće koristi u označavanju osoba ženskog spola u srpskom nego u hrvatskom.

Zaključno, rezultati analize pokazali su da:

(1) simetrična se zanimanja u oba jezika velikim dijelom koriste u muškom (generičkom) obliku kako bi se neutralnim rodом označavalo osobe neovisno o njihovom spolu,

(2) označavanje osobe ženskoga spola imenicom muškoga roda pojavljivalo se u rijetkim slučajevima, kako u kategoriji simetričnih zanimanja, tako i u ostalima, ali ipak u većem broju u srpskom jeziku u odnosu na hrvatski;

(3) u kategoriji zanimanja frekventnijih kod osoba ženskog spola, generičko označavanje uočeno je kod polisemne imenice (*odgojitelj-vaspitač*), koje je ujedno i jedini slučaj imenice u srpskom jeziku koja češće označava ženski rod nego muški te kod imenice (*krojač*), koja se ipak često koristila u metaforičkom kontekstu;

(4) u kategoriji zanimanja frekventnijih kod osoba muškog spola, ističe se imenica *vatrogasac*, koja se u srpskom jeziku u velikom broju vezala uz osobna imena, dok u hrvatskome jeziku nije, te je iz toga razloga prisutna velika razlika u označavanjima. U ovoj kategoriji također je primjećena pojava dodavanja oznaka poput *žena* ili *ženski* uz muške oblike zanimanja, kako bi se istaknulo prisustvo osoba ženskoga spola u istima.

Popis literature

- Adamović, Mirjana. Geiger Zeman, Marija. (2019). Sociologija roda. Uvod u studije roda: od teorije do angažmana/ Bojanić, Sanja. Miloš, Brigita. (ur.) Rijeka, Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci, 2019. Str. 103-136.
- Babić, S. (2002). Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku. Zagreb: Globus - HAZU.
- Babić, S. (2006). Hrvatski jezik, zakonodavstvo i ravnopravnost spolova. *Jezik*, 53 (3), 81-87.
- Barić, E. (1987). Mocijski parnjaci i njihova upotreba. *Rasprave Zavoda za jezik*, 13, 9-18.
- Barić, E. (1988). Tvorbeno status ženskog mocijskog parnjaka. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 14/1, 43-49.
- Barić, Eugenija i dr. (2005). *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Barić, Eugenija; Hudeček, Lana; Koharović, Nebojša; Lončarić, Mijo; Lukenda, Marko; Mamić, Mile; Mihaljević, Milica; Šarić, Ljiljana; Švačko, Vanja; Vukojević, Luka i dr. (1999). *Hrvatski jezični savjetnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje : Pergamena : Školske novine.
- Breglec, Z. (2015). Rod, spol i žena u hrvatskome jeziku. *Jat*, 1 (2), 204-219.
- Birtić, M., Hudeček, L. and Mihaljević, M. (2012) *Školski rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska Knjiga. Breglec, Z. (2015). Rod, spol i žena u hrvatskome jeziku. *Jat*, 1 (2), 204-219.
- Ćorić, B. (2008). Tvorba imenica u srpskom jeziku. Beograd: Književnost i jezik.
- Ledić, J., Staničić, S. i Turk, M. (2013). *Kompetencije školskih pedagoga*. Filozofski fakultet u Rijeci.

- Leinert Novosel, S. (2018.). Društveni položaj žena u Republici Hrvatskoj: žena i obitelj (1999. – 2016.). *Politička misao*, god. 55(br. 1), 53-73. 10.20901/pm.55.1.04
- Lewis, K. (2014). Parnjaci kojima nema para. *Hrvatski jezik*, 1 (4), 8-11.
- Matas Ivanković, Ivana (2006) Kada su prvi put u hrvatskim rječnicima zabilježene imenice za ženska zanimanja? *Jezik* 53/1. 33–35.
- Mihaljević, M. (2010). Mocijska tvorba u hrvatskome i srpskome jeziku. U: Tošović, B. & Wonisch, A. *Hrvatski pogledi na odnose između hrvatskoga, srpskoga i bosanskoga/bošnjačkoga jezika*. Graz: Institut fuer Slawistik der Karl-Franzens-Universitaet Graz. 191-211.
- Mihaljević, M. (2013) Mocijska tvorba kao leksikografski problem. U: Matasović, R. *Od indoeuropeistike do kroatistike*. Zagreb, HAZU, str. 361-373.
- Ministarstvo rada Republike Hrvatske. (2022). *Nacionalna klasifikacija zanimanja*. Dostupno na: <https://www.minrada.hr/nacionalna-klasifikacija-zanimanja>).
- Pišković, T. (2011) Defektivne imenice. U: *Gramatika roda*. Zagreb, Disput, str. 165-169.
- Pišković, T. (2015). Utjecaj uvjeta sročnosti na izbor sročnosnih obrazaca. *Fluminensia*, 27(2), 117-128.
- *Pojmovnik Rodne Terminologije Prema Standardima Europske Unije*. Dostupno na: https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/preuzimanje/biblioteka-ona/Publikacija_Pojmovnik%20rodne%20terminologije%20prema%20standardima%20Europske%20unije.pdf
- Savić, S. (2009). *Rod i jezik*. Novi sad: Ženske studije i istraživanja: Futura publikacije.
- Sikirić, A. (2019). *Rodna perspektiva proračunskog procesa*. Sveučilište u Rijeci. Ekonomski fakultet.

- Štebih Golub, Mihaljević, M. (2010) Mocijska tvorba u hrvatskome i srpskome jeziku. U: Tošović, B. & Wonisch, A. Hrvatski pogledi na odnose između hrvatskoga, srpskoga i bosanskoga /bošnjačkoga jezika. Zagreb: Izvori, str. 191-213.
- Stevanović M. (1996). Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika. Beograd: Srpska akademija nauka – Institut za srpskohrvatski jezik.
- *Strani Jezici* .(1972). *Hrvatski*. <https://stranijezici.ffzg.unizg.hr/>.
- Struna, Mocijska tvorba. <http://struna.ihji.hr/en/naziv/mocijska-tvorba/51157/>.
- Silić, Pranjković (2005). Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta. Zagreb: Školska knjiga.